
Sotamiehen leikit

Helena Pilke & Olli Kleemola: Elämää juoksuhaudoissa. Sotilaiden hovit ja harrastukset jatkosodan rintamalla. SKS 2015. 203 s. ISBN: 978-952-222-581-8.

Tappamisen tauoilla ehti harrastaa. Jatkosodan pitkinä asemasotavuosina sotilailla oli runsaasti aikaa niin hiihdellä metsissä, kaiverrella koriste-esineitä kuin läiskä korttia korsujen hämärissä. Näiden huvien muistelu on ollut osa lukuisia sotaa käsitteleviä yleisteesiä ja kertomuskokoelmia, mutta tieteellisyyttä tavoittelevia kokonaisesityksiä niistä ei ole tehty. Helena Pilkkeen ja Olli Kleemolan teos *Elämää juoksuhaudoissa* pyrkii täyttämään tämän aukon.

Tekijät määrittelevät teoksen tavoitteet johdannossa seuraavasti: ”Tarkastelemme tässä kirjassa jatkosodan rintamien arkielämää sellaisena kuin se aikalaisten muistelmista ja vuosien 1941–1944 arkistolähteistä välittyy.” Tämä kuvaa osuvasti kirjan lähestymistapaa, jossa tiukan analyttisyyden sijaan keskiössä ovat rintamatarinat ja sotilaiden kokemukset, jotka tuovat etulinjan hovit yksityiskohtaisesti lähelle lukijaa. Tämä tekee kirjasta viihdyttävän ja suurelle yleisölle lähestyttävän. Tähän on pyritty myös esitystavassa, jossa lähdeviitteitä ei ole ja tekstiä elävöittää runsas ja mielenkiintoinen kuvitus. Kyseessä on laajalle lukijakunnalle suunnattu yleisteos.

Teos jakautuu kuuteen osaan, joista ensimmäisessä Pilke käsittelee sotilaiden asemasodan ajan arkea. Elämä ankeissa luteiden kansoittamissa korsuissa ei ollut helppoa, mutta sotilaat pyrkivät viihdyttämään itseään monin keinoin. Korsuissa saattoi lukea, raapustella kirjeitä, veistellä puhdetöitä tai pelata pelejä hämyisen öljylampun

valossa. Viinaakin saatiin tai tehtiin silloin tällöin. Myös sodanjohto pyrki aktiivisesti parantamaan miesten oloa järjestelmällä hauskanpitoa harmonikkakonserteista Syvärin yliuinteihin ja upseeriston mieltä ylentäviin juhannusjuhlahu-heisiin. Aina viralliset hovit ja miesten ajatukset rintaman ajanvietto-tavoista eivät kuitenkaan kohdan-neet. Sodanjohto suhtautui esi-merkiksi sotilaiden lempiharras-tukseen kortinpeluuseen nuivasti. Virallisessa viihdytystoiminnassa suosittiin harrastuksia, jotka ylläpi-tivät fyysisistä ja henkistä taisteluky-kyä sekä moraalia. Teoksessa tois-tuva mielenkiintoinen teema onkin juuri se, miten nämä kaksi maail-maa kohtasivat ja, miten sodan-johto osaltaan mukautui sotilaiden mieltymyksiin ylläpitääkseen mieli-aloja. Esimerkiksi suhtautuminen kortinpeluuseen ja alkoholiin peh-meni sodan aikana.

Teoksen muissa luvuissa Klee-mola käsittelee sotilaiden puhde-työkulttuuria ja Pilke opiskelua, urheilua, metsästys- ja maanviljely-harrastuksia sekä armeijan viihdy-tysjoukkotoimintaa. Luvut ovat its-ensäisiä kokonaisuuksia ja kietou-tuvat yhteen lyhyesti teoksen lo-pussa, jossa Pilke pohtii rintama-kulttuurin roolia sodanjälkeisinä vuosina. Suurien kokonaistulkinto-jen sijaan teos pyrkii kuvaamaan kattavasti tapoja, joilla sotilaat ai-kaansa rintamalla käyttivät.

Tuoreita näkökulmia teoksessa nousee esille parhaiten sotilaiden opiskelua käsittelevässä luvussa, jossa Pilkkeen esille nostamat ko-kemukset kertovat siitä, miten sota saattoi olla koulunkäynnin osalta rintamamiehelle niin haaste kuin myös mahdollisuus. Haaste se oli erityisesti oppikoulujen ja yli-opiston penkeiltä rintamalle ko-mennetuille nuorille, mutta van-hemmille miehille sota saattoi tar-jota myös poikkeuksellisen tilai-suuden koulunkäyntiin. Vaikka kenttäärmiejassa tuskin oli aivan ”tuhansia kouluja lainkaan käy-

mättömiä miehiä”, kuten Pilke kir-joiittaa, oli siellä kuitenkin tuhan-sia, joiden sivistys rajoittui muuta-miin vuosiin kierto- tai kansakou-lua. Heitä varten rintamalle perus-tettiin useita rintamakansakouluja, joiden luokissa opiskelu lähti toisi-naan yksinkertaisista luku- ja kirjoi-tusharjoituksista. Tästä kansan sy-viin riveihin kohdistuneesta sivisty-työstä olisi hyvä kirjoittaa useamminkin. Kuva opiskelevasta sotilaasta kun yleensä typistyy mie-likuvaan korsun nurkassa pänttää-västä nuoresta ylioppilaasta, vaik-ka yliopistotason oppilaita sotilais-ta oli vain muutama prosentti.

Teoksen lähestymistapa nojaa tiiviisti rintamaelämää kuvaaviin kertomuksiin ja kokemuksiin. Kes-keisimpiä lähdeaineistoja ovat tiedotuskomppanioiden rintamakir-jeenvaihtajien kirjoittamat artikke-lit ja 1970-luvulla kerätyn korsupe-rinnekeräyksen sotilaiden muiste-luaineisto, joista nostetut tarinat jäsentävät kerrontaa läpi kirjan. Teos on täynnä mitä mielenkiintoi-simpia anekdootteja rintamaelä-män tapahtumista, kuten kertomus siitä, miten eräällä rintama-nosalla vallitsi salaton tulitauko aina, kun suomalaiset ja venäläiset kävivät vuorotellen keräämässä ei-kenenkään-maalle pudonneesta lentokoneesta alumiinia puhdetöi-tä varten. Laajaa aineistoa on käy-tetty niin viihdyttävästi kuin myös informatiivisesti: sotilaiden harras-tusten ja arkipäivän toilailujen maailmaan ei tuskin voi paremmin päästä käsiksi kuin teoksessa käy-tetyn kerronnallisen aineiston avulla, vaikkakin tutkimukselliselta kannalta aineistoa olisi voitu tulki-ta kriittisemminkin. Tarinoiden ku-vailevaan käyttöön tukeutuvan kerronnan sävy rintamaelämästä on hyvin perinteinen jättäessään jermuilun ja huumorin varjoon ne henkisesti äärimmäiset olosuhteet, joissa rintamalla elettiin ja samalla myös harrastettiin. Asemasodan arjen realismin sijaan teoksesta tu-lee esille se, mitä siitä on haluttu

TK-kirjoituksissa kirjoittaa ja muis-teluissa kertoa.

Mielenkiintoisimmillaan teos on, kun sotilaiden harrastuksia kä-sitellään tiedotustoiminnan valosa. Teoksen monissa kohdissa si-teerataan rintamaelämää kuvaavia TK-miesten kirjoituksia, jotka lo-pulta ovat jääneet julkaisematta. Esimerkiksi niinkin kannatettavasta asiasta kuin Rukajärvelle perus-tetusta rintamamieskoulusta ker-tova artikkeli oli jätetty julkaisematta. Kotiseudulle ei haluttu antaa kuvaa, jonka mukaan miehet istuivat rintamalla vain rennosti koulun penkissä. Sotaa käyvässä maassa sotilaiden harrastukset vai-kuttivat rintaman mielialoihin, mutta ne olivat myös osa sitä ku-vaa, jota sodanjohto myöten py-rittiin aktiivisesti rakentamaan suomalaisesta sotilaasta ja taistelevas-ta kansasta.

Pilkkeen ja Kleemolan teoksen ansiona on saattaa yleiskuva soti-laiden harrastuksista ja ajanviet-teistä yksiin kansiin. Sotilaiden mo-ninaiset hovit tulevat esitellyiksi laajasti, vaikkakaan teemaa ei kyt-keä kovin syvälle laajempiin kysy-myksiin sota-ajan kulttuurista tai kokemuksista. Toimituksellisesti teos on hieno runsaine kuvineen. Sodan kulttuurihistorian perspek-tiivistä aiheen käsittelyä olisi hedel-mällistä jatkaa kysymyksestä, jota Pilke ja Kleemola lyhyesti sivuavat: Miten rintamakulttuuri vaikutti yleisemmin suomalaisen korkea- ja populaarikulttuurin kehitykseen?

FM ILARI TASKINEN
TAMPEREEN YLIOPISTO